

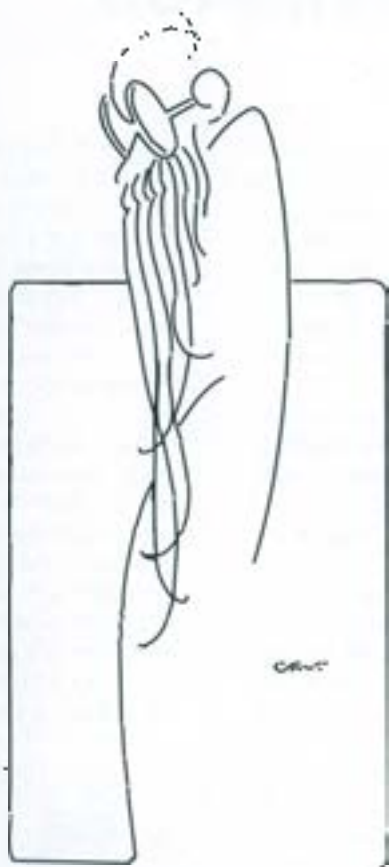
Valle-Inclán i l'Arxiu de Salamanca

Josep Torrella Pineda

He d'afanyar-me a dir que si associo el nom del qui fou il·lustre escriptor gallec –en llengua castellana– amb l'espanyolíssim arxiu salmantí, de tan rabiosa actualitat, no és perquè existeixi cap relació puntual entre l'un i l'altre. Almenys, que jo la sabés. M'explicaré.

Sempre he estat admirador de la prosa de don Ramón María del Valle-Inclán. En la meua tendra joventut vaig delectar-me amb la lectura de les seves *Sonatas*: la de *Primavera*, la de *Estío*, la de *Otoño* i la de *Invierno*. Havien estat escrites ben poc abans de la meua vinguda al món, i durant els anys deu i els vint van fruir de molt predicament, i van ser considerades entre les millors proses del “modernisme” literari. Després, el geni de Valle-Inclán va anar adaptant-se a una tècnica deformadora de la realitat, la qual ironitza fins a la caricatura; una caricatura –cal dir-ho– de traços tragi-còmics. I vingué que el procés evolutiu de Valle-Inclán va culminar –i va concloure's–, als anys vint, amb les seves farses teatrals, algunes de les quals qualificava ell mateix de titelles o de siluetes.

Fa poc vaig anar a veure al Mercat de les Flors de Barcelona una d'aquestes joies escèniques que constitueixen el gènere conegut com *esperpento*. Es tracta de *Retablo de la lujuria, la avaricia y la muerte*. He de confessar que, malgrat la meua admiració per Valle-Inclán, no coneixia aquesta obra. En el seu temps –abans de la nostra guerra– aquest tipus de teatre era molt poc representat. Acaparava els escenaris espanyols el teatre elegant de la denominada “alta comèdia”, que tenia per més selectes conreadors Benavente i Linares Rivas. En els anys trenta, García Lorca i Alejandro Casona van aportar corrents nous a l'escena espanyola, però el gènere esperpèntic de Valle-Inclán encara seguia essent excèntric, difícil d'assimilar i, sobretot, també difícil de dirigir i d'interpretar. Ara ens hi veiem més amb cor; professionals i espectadors. I m'atreveria a dir que, en bona part, és perquè hem adquirit una nova mentali-

Caricatura San.

tat respecte al fenomen teatral.

Doncs, resulta que la meua degustació del *Retablo* valleinclanesc –especialment la tercera de les quatre unitats que conformen el conjunt de l'obra, la titulada “La rosa de papel”– va generar en el meu magí una associació, totalment imprevisible, amb la farsa tragi-còmica que ha sorgit entorn del “Archivo Histórico Nacional de Salamanca”; farsa tan viva i tan palpitant en l'escenari real d'alguna de les nostres Espanyes.

Tanmateix, no és que l’argument” de la representació salmantina tingui cap mena de contacte amb el del *Retablo*. En absolut. On trobo la semblança és en el to que la gent de Salamanca, abanderada pel seu alcalde, confereix a la seva reacció de defensa numantina davant la pretensió del govern català.

No entro, ara i aquí, en el fons de la discussió. L'intent d'aquest article no és pas de justificar els arguments de les instàncies catalanes amb relació a qui li correspongui tenir els papers que van ser trets de Catalunya com a botí de guerra. Allò que m'ha mogut a posar-me davant l'ordinador és el desig d'expressar que, tant l'espectacle d'una massa enardida de ciutadans salmantins, que en la seva immensa majoria deuen desconèixer el que signifiquen aquells papers que defensen com si defensessin la seva *honra* personal i dels quals fins ara en devien ignorar fins i tot l'existència; com la proclama, patèticament histriònica, de l'alcalde dient que li *importa un pimiento lo que diga el Senado* i que ell seguirà *defendiendo erre con erre* la integritat de l'arxiu; tot –al meu entendre– respon a certes mentalitats guinyolesques de l'Espanya profunda, de l'Espanya atàvica, esperpèntica; mentalitats que setanta anys després dels *esperpentos* de Valle-Inclán sembla que encara cuegen. Penso que, si l'escriptor gallec de la llarga barba visqués, podria ser que l'histerisme que es viu a les Castelles per culpa de la rapacitat catalana li inspirés un altre dels seus magistrals *esperpentos*.